

Г.С. Амангелдиева¹, М. Зухурнаева²

¹Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қазақстан;

²Тілді дамыту бойынша кәсіпқой колледж, Дуйсбург, Германия
(E-mail: gulmira.mir@mail.ru)

Әбіш Кекілбаевтың бұқаралық ақпарат құралдарында жарық көрген публицистикалық мақалалары

Мақала аса танымал, көркем публицист Әбіш Кекілбайұлының бұқаралық ақпарат құралдарында жарық көрген публицистикалық мақалаларымен таныстырады. Зерттеу объектісі ретінде республикалық басылым беттеріне жарияланған «Жыл сұлтаны туралы сөз», «Ақындықтың асқар шыңы», «Әуезов туралы сөз» мақалалары алынған. Материалда Әбіш Кекілбаев шығармаларындағы өмірде болып жатқан оқиғалар туралы нақты мысалдарынан және ұстаздары мен қоғам қайраткерлері тұрасында жазылған дүниелерінен мысалдар келтірілген. Сондай-ақ бұл материалда танымал публицист, жазушы, қоғам қайраткерлері А.Байтұрсынов, М.Әуезов, Т.Молдағалиев және Ж.Жабаев туралы жазылған дүниелерден де үзік сырлар келтірілген.

Кілт сөздер: Әбіш Кекілбаев, жазушы, публицист, «Егемен Қазақстан», «Қазақ әдебиеті», тарих, әдебиет, БАҚ, орын алған жағдайларға баға беру.

Әбіш Кекілбайұлының тәуелсіз еліміздің рухани көркем ой-санасын және қоғамдық-мемлекеттік үрдістерін қалыптастырудағы, дамытудағы, өркендетудегі, көркейтудегі ұшан-теңіз суреткерлік әрі қайраткерлік еңбектері халқымыздың көкірегіне мейлінше ыстық қалпында ұялауымен келеді. Мұның ресми түрдегі шынайы көрінісіне 2005 жылғы «Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев» орденімен наградталуын айтар едік.

Ә.Кекілбаевтың кез келген шығармасын шартты түрде біртұтас организм десек, және сол организмнің бүкіл тіршілік, бүкіл көркемдік талшықтары — түтіктері, ет пен сүйегі, сіңірі мен тамыры, жұлыны мен жүйкесі, қан айналымы мен дем-тынысы — мәңгілік өмірдің мәңгілік ойларынан ғана түзелген тәрізді. Сондықтан болар, ұлы суреткердің ой кешуі де мәңгілік таусылмайды. Әсіресе тәуелсіздік жылдарындағы «Заманмен сұқбат» (1994), «Әдебиет әлемі», «Өнер өрісі» (1999), «Абылай хан» (1997), «Халықтық — қаһармандық» дастаны мен «Үш белес» (2001), «Талайлы тараз» (2002) және тағы басқа ой-толғаныстары, мақалалары топтастырылған кітаптарын айтар едік.

Әбіш Кекілбаевтың әдеби шығармалары, әдебиет туралы өте зерделі сын мақалалары бұрынғы «Лениншіл жас» (бүгінгі «Жас Алаш»), «Егемен Қазақстан», «Қазақ әдебиеті» газеттерінде, «Жұлдыз» журналында жарық көріп келді. Сын мақалаларымен қатар, Кекілбаевтың көптеген әдеби шығармалары дүниеге келе бастағанда көптеген ізденішулер қажетін тауып, күткені келгендей қуанған. «Күй», «Шыңырау», «Ханша дария хикаясы» деген жазушының сол кездегі шығармалары оқырманның дүниетанымына жаңа бір рухани серпіліс берген. Әбіш Кекілбаевтың 25 жасында жазған «Күй» повесі бойынша түсірілген «Кек» фильмін бүгінгі көрермендер де түсініп, жылы қабылдады.

Ә.Кекілбаевтың қоғамдағы феномені оның толассыз ізденгіштігі мен зерттеушілігі сол қазынасын жиылған жүк құсатып, тең-тең етіп қоймай, түйдек-түйдегімен оқырманына, еліне, жұртына тасқынлатып төгіп жатуында. Сондықтан да, әдебиет сүйер қауым Әбекен не жазды екен

деп күтіп, көңілін қалдырмаған, қаламы демікпеген, шабыты сарқылмаған жазушы, қоғамның сергек сарапшысы бола білді. Асқар Сүйлейменов өзінің бір мақаласында былай деп жазыпты: «Кекілбаев дарыны мейлінше ғибратты дарын. Оның кеңістігінің өзінен ұрымтал көкірек пен жіті көз адуын өнердің мінезін көреді» [1].

Әбіш Кекілбаевтың кез келген ортада, кез келген мінберден тауып сөйлеп, көңілдің қошын көтеріп кететіні туралы оны сүйсініп тыңдайтын адамдар арасында аңызға пара-пар әңгімелер айтылады. Ал, басылым беттерінде әдеби сала мен өзге де салаға қатысты дүниелер жарық көрді. Жеке тарихи тұлғаларға арнап жазылған дүниелер де көп. Олардың біразын атап көрсетуге де болады: «Қазақ әдебиетінің» 1999 жылғы 26 ақпаныдағы санында «Өмірлі өнеге» деп аталған Өзбекәлі Жәнібекке арналған қысқаша мақала жарияланады. Онда автор Әбіш Кекілбаев: «Несін айтасыз, жапан түзге жеке біткен көксенгірдей дара тұлға еді. Өтіп бара жатқан ғасырда қазаққа талай-талай мүйізі қарағайдай ұл сыйлаған жомарт құдайдың бір бердім деп берген перзенті еді», — деп ұстазын еске алды. Мақала бойы Өзбекәлі Жәнібектің қандай ұлағатты жан болғанын, істеген жақсылықтарының ерен екендігі көрсетілген. Елі мен жері туралы жүрекжарды сырлары мен ойларының көпшілігі көкірегінде кетті. Бір парасы ғана қағазға түсіп, кітап боп қаланып қалды. «Ортамызда жүрмесе де, мерейі үстем, өнегесі өмірлі бола бергей», — деп аяқтайды [2].

Сондай-ақ жазушы 1993 ж. «Егемен Қазақстан» газетіне «Күй құдіреті» деген көлемді мақала жазады. Құрманғазы Сағырбайұлының 175 жылдық тойы қарсаңында жазылған бұл дүние аталмыш газеттің бір бетін толық алып жатыр. Газеттің 6 қазанындағы санында «Күй құдіреті» деген тақырыппен тағы бір беттік мақала басылып шығады. Қос материалда автор күй құдіреті туралы, Құрманғазының кемеңгерлігі жайлы толғамды өте бай дүние айтады. Күйшінің кейінгі ұрпаққа қалдырған дүниесінің маңыздылығы жайлы, ұлт, намыс, жігер жайында сөз қозғайды. «Егемен Қазақстан» газетінің сол жылғы 8 шілдедегі санында Сұлтанмахмұт Торайғыровтың туғанына 1000 жыл толуына орай «Жыр сұлтаны туралы сөз» деген көлемді дүниесі жарық көрді. Мақалада қамшының сабындай қысқа өмірінде артынан өшпес із қалдырып кеткен жас ақын өмірінің жазылмай, айтылмай келген жасырын тұстары көрсетілген. Шындықтың ауылын іздеп жолға шыққан албырт шәкірттің қиюы қиын өмірдің саяси құрбаны болғаны жайлы сөз қозғалды. Мақала соңында мынандай сөз тастайды: «Қане, халайық, сондай ардағымызды баршамыз үшін шыбындай жанын шүберекке түйіп, тығырықтан шығар жол іздеген рухани әкеміздің, асыл ұстазымыздың, өнегелі көсеміміздің, абзал ақын — нағыз жыр сұлтанының өсиеттерін ерекше қастерлейтінімізді білдіріп, ең болмаса бір ғасырда бір рет есімізге алып, орнымыздан тұрып, өлмес әруағы, өшпес даңқы алдында, шексіз риза сезіммен бас иелік. Рахмет. Ықыластарыңызға Алла разы болсын» [3].

1996 ж. 1 сәуірінде Мәскеудегі Одақтар үйінде ұлы ақын Ж.Жабаевтың туғанына 150 жыл толуына арналған кеште жасалған баяндамасы «Егемен Қазақстан» газетіне басылады. Мақалаға «Ақындықтың асқар шыңы» деген тақырып қойылған. Әбіш Кекілбаев бұл баяндамада Ж.Жабаевтың ақындық өнері жайында айтып қоймай, ақынның бейкүнәлі екенін дәлелдей түседі. «Алайда бүкіл бір ғасыр бойында әлемде не болып, не қойып жатқанынан атымен бейхабар отырып, бір күнде аяқ астынан қасқағым сәтте не туралы болса да, кім туралы болса да ең түпкілікті ақиқатты ақи-тақи түгендеп, біліп ала қойған жаңа «көріпкелдер» не айтып, не қойса да Жамбыл мен оның жарқын поэзиясының басы бәрібір ашық. Жамбыл большевиктердің саяси көзбояушылығына жаратылған перзент емес, жалпақтап жаңа өкіметтің етегіне жармасудан атымен аман. Жаға өкімет Жамбылдың етегіне қайта өзі жармасты» деп басталған мақала ары қарай былай жалғасады: «Ол күнде өздері де өрттей лапылдап, қызыл шалғыны мойындарына байлап жүрген қазіргі ауыздарынан ақ ит кіріп, көк ит шығатын көкіме сыншы жерден алып, жерге сала бағуға тырысушылық сауатсыз шал сенген қисындар мен мұраттарға асқан білікті М.Горький, Н.Бухарин, Пикассо сынды талай ғұламалардың да кәміл сенгендері де өтірік пе еді?! Ендеше, шындықты бетке айтудан тайсылмаған қайсар ақсақал капелімде ондай мінез байқата қоймаса большевиктердің асты-үстіне түсіп, арбап баққандығынан ғана емес. Жаңа өкіметтің жұртқа берген уәделерінің көпшілігі көрместі көріп, кенегесі кетуге айналған талайсыз халқына байланысты көптен көңілінде шер боп қатқан армандарымен, үміттерімен дөп түскендігінен еді» [4]. Әбіш Кекілбаев ары қарай да ақынның халық үшін жапа шеккендігін аша түседі. Көз жұмғанша еңсесін жықпаған Жамбыл бейнесі мақала бойынша толықтай аша түседі. Әбіш Кекілбаев әрбір тұлға жайлы жазғанда әр дерек пен дәйекке ерекше мән беріп, анық та ашық, түсінікті етіп, жазады.

Әбіш Кекілбаевтың жеке тұлғалары жайлы жазған мына материалы «Азаматтың асыл бейнесі» деп аталады. Мақала «Егемен Қазақстан» газетінде 1996 жылы жарық көрген. Осы жылдың

12 қыркүйегінде Т.Молдағалиев туралы жайлы жазған бір беттік көлемді мақаласы жарық көреді. Мақала «Әдебиет — ардың ісі» айдарымен «Ақ ниеттің адал жыршысы» деген тақырыппен жарияланады. «Біздің қазақ өзін жылқы мінезді жұртпыз деп түсінеді. Онысы өзін-өзі мақтағаны емес, сынағаны» [5] деп басталған мақала Қорқыт, Асан қайғы, Абай Құнанбаев, Сұлтанмахмұт Торайғыров, Мағжан Жұмабаев және Ахмет Байтұрсынов секілді қазақ тарихынан өз орнын алған тұлғалар турасында айта келе, отызыншы, алпысыншы, тоқсаныншы жылдардағы әдебиетке тоқталады. Сол кездегі әлеуметтік жағдайдың әдебиетке әсерін жазады. 50 жж. бастап таныла бастаған Тұманбай Молдағалиевтің өлеңдеріндегі лириканың өте шебер үйлескендігі, поэзияның даму барысы жайлы жазады. «Махабат лирикасы, тек қыз-қырқынға арналған жырлар деп ұғылады. Тұманбай ақын лирикасында тек ғашық жыры ғана емес, абзал ана, сүйікті қарындас, қимас құрбы ретінде де адамгершілік, сүйіспеншілік пен сыйластық нысанасы ретінде көрініп, адамдық болмыстың ең бір нәзік, ең бір тұңғық терендерінен сыр шертеді» [5], — деп, Тұманбай Молдағалиевтің өлеңдері жар мен жырдың, ана мен баланың ғана емес, адам мен адамның арасын жымдастырып, адами әлемді тұтастыра айналдырып тұрғанын жазады. Әр мақаланы тарихпен сабақтастырып отыратын Әбіш Кекілбаев Мұхтар Әуезов тағдыры талай ақиқатқа қапысыз көз жеткізетін тағылым мектебі. Заманамен бірге тебіреніп, мәңгілікпен үндесе білудің айқын өнегесі», — деп келтіреді [6].

Әбіш Кекілбаевтың әр мақаласынан көп дүниені танып, білуге болады. Мәселен, жоғарыдағы материалда «Жеке адамның ғана емес, тұтас халықтың иманын қаза қылған қанды қуғын-сүргін жаппай үрейлі дүниеге әкелді. Ол үрейді бастан кешпеген бірде-бір азамат жоқ. М.Әуезов те сол үрейден өле-өлгенше арыла алмай кетті. Сол себепті де ол көкейін тескен азаттық идеясы туралы сол жолдағы қанды көйлек үзенгілестері туралы жұмған аузын аша алмады», — деп жазушының бір қырын ашады [6]. Оның себебін де ашық көрсетеді. Осы секілді мысалды келтіре берсек, көлемді жеке бір дүние шығады. Әуезов құдіреті шексіз құдірет десек, ол жайлы толғану өлшеусіз болмақ. Газеттің екі бетін алып жатқан дүниені артық талдау бізге сын болар. Сондықтан Әбіш Кекілбаевтың келесі көлемді дүниесіне мойын бұрмақпыз:

«Ұстаз ұлағаты» деп аталатын мақала Ахмет Байтұрсынұлы жайында. Аса көрнекті мемлекет қайраткері, жазушы, дарын, ағартушы турасында автор «Ахмет Байтұрсынов ұлттық тарихымызды ешкіммен салыстыруға болмайтын ерекше тұлға» десе, келесі бер жерінде «Ахмет Байтұрсынов бірінші кезекте халқының азаттығы, елінің тәуелсіздігі мен ұлттық мемлекеттілігі жөнінде жан аямаған күрескер» деп келтіреді [7]. Сонымен қатар мақала бойында көптеген деректер айтып, ұлттығымызды сақтап, егемен ел болуға әрекет еткен еңбек жолы жайында бірнеше мысалдар келтіреді. 1917 жылғы құрылтай, мұғалімдік жолы, ұлт үшін деген әрбір әрекеті жайында осы күнге дейін ешкімнің назарына түспеген жақын тұстарды ашып айта келе, «Ахмет Байтұрсынов өз арманы жолында арыстанның аузына, зымыстанның түбіне бара жүріп, халқына қалтқысыз еңбек сіңіре білді», дейді. Мақала соңында Әбіш Кекілбаев: «Ұлы іс ұстаған ұлғаяды...»... Ұлт үшін деген күштің ұлғаюына үлес қосу — қазақ баласына міндет, қай ісіміздің де құдай сәтін салғай! «Әумин» деп қол жайып, «Әуп» деп күш қосып, «Алла» деп іске кіріселік» деген жолдарымен аяқтайды [7].

Әбіш Кекілбаевтың қай мақаласын алмайық, соны халықты бір істі бірге істеуге, бірігіп бас қоса жұмылуға шақырады. Оны жоғарыда келтірген мақалалардан көруге болады. Ол өзі дәріс алған ұстаздары жайында да көлемді дүниелер, естеліктерін газет бетіне жариялап келді. Соның бірі «Егемен Қазақстан» газетінде жарияланған «Дегдар» атты мақалада Әбіш Кекілбаев ардақты ұстазы, аса көрнекті романшы, эссеші, әдебиет теорияшы, академик Зейнолла Қабдолов туралы қалам тербеген. «Қазір уақыт тегеурінінің қай кездегіден де жіті аңғарып, терең сезінуіміз. Тоғысар жолдардың біреуі босқа келмейді, біреуі босқа кетпейді. Оған көз жетті. Осымен екінші рет біздің жаңа жылдық қауышуымызда аса бір қымбат дидарда ұшырастыра алмай, аңтарылып тұрмыз. Ақсия күліп алдымызда жүретін абзал ағаның Атыраудың ақ жал толқынды айдынындай ағынан жарылып, ақтарылып, төгілген ақпейіл мінезін, шуақты әзілі мен шұғылалы лебізін аңсап, дел-сал күй кешудеміз. Жуырда ғана кезекті мүшелін бастаңғы жасағандай алғаш рет өзі жоқта өткіздік», — деп қайғыра мұңая Зейнолла Қабдоловты төмендегіше еске алды: «Бұдан екі жыл бұрын орны қазаға ұшырап қалғанымызға аттаған сайын көзіміз жете түсуде. Иә, біздің Зекең — Зейнолла Қабдолов — елден асқан ерек еді. Өйткені ол жұмыс дүниенің жұлынын дәл тауып, жұмбағын дәл табатын зерек еді. Сондықтан да оның орны ешкімге ұқсамайтын бөлек еді» [8].

Осы мысалдардың қай-қайсысы болмасын жеке алғанда да автордың әдебиетке деген суреткерлік қағидалары мен эстетикалық көзқарастарын тайға таңба басқандай анық та кемел қалпында нақты көрсетеді.

Ең бастысы, Әбіш Кекілбаев өзінің ойлы да өміршең эстетикасын іс жүзінде де, яғни, өзінің көркем туындыларымен де одан сайын мейлінше тереңдете, мейлінше биіктете, мейлінше нақтыландыра, мейлінше өрістете түседі, ғажайып құлпырмалы болмыс құбылыстарымен ғажап дәлелдеп береді.

Бір айта кететін жайт, суреткер күні бүгінге дейін әдеби көркем сыннан қол үзбей келді. Оның Төлен Әбдіқұлы, Темірхан Медетбек, Күләш Ахметова, Сауытбек Әбдірахманов, Сабыр Адай және басқа әріптес, іні-қарындастары жөніндегі мақалалары қазіргі көркем сынның бүгінгі биігі мен парасатын танытатыны нақты дәлел.

Әбіш Кекілбайұлының көркемділік құдіреті, оның шығармашылық таланты мен даңқының қашан болсын әрдайым кемелденіп, бір тылсым күшпен төгілмей, тасымай, туламай өзінің мәңгілік жұмбақ болмысын ақтап, сақтап, арттыра ұстап тұра білетін суреткерлік дара құбылысында жатыр дейміз.

Бұған мелекеттік және халықаралық әдеби сыйлықтардың, сондай-ақ «Тарлан» сыйлығының лауреаты Әбіш Кекілбаевты ұлы суреткер, тіпті халықтың сүйікті жазушысы болғанына жоғарыда аталған немесе аталынбаған көптеген туындыларын, тіпті болмаса оның 12 томдық таңдамалы шығармалар жинағындағы тек бір көркем дүниені ғана немесе барлығын тұтас оқысаңыз да көзіңіз анық жетеді деп білеміз.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Кекілбаев Ә. Он екі томдық шығармалар жинағы / Ә. Кекілбаев. — I-т. — Алматы: Өлке, 1999. — 399 б.
- 2 Кекілбайұлы Ә. Өнерлі өнеге // Ә. Кекілбаев // Қазақ әдебиеті. — 1999. — 26 ақп.
- 3 Кекілбайұлы Ә. Жыр сұлтаны туралы сөз / Ә. Кекілбаев // Егемен Қазақстан. — 1993. — 8 шілде.
- 4 Кекілбайұлы Ә. Ақындықтың асқар шыңы / Ә. Кекілбаев // Егемен Қазақстан. — 1996.
- 5 Кекілбайұлы Ә. Ақ ниеттің адал жыршысы / Ә. Кекілбаев // Егемен Қазақстан. — 1996. — 12 қырк.
- 6 Редакция алқасы. Әуезов туралы сөз // Қазақ әдебиеті. — 1997. — 30 қырк.
- 7 Кекілбайұлы Ә. Ұстаз ұлағаты / Ә. Кекілбаев // Қазақ әдебиеті. — 1997.
- 8 Кекілбайұлы Ә. Дегдар / Ә. Кекілбаев // Егемен Қазақстан. — 2008. — 9 қант.

Г.С. Амангелдиева, М.Зухурнаева

Публицистические статьи Абиша Кекильбаева в средствах массовой информации

В статье проанализировано публицистическое творчество известного писателя Абиша Кекильбаева. Материал исследования — опубликованные в СМИ статьи: «Жыл сұлтаны туралы сөз», «Ақындықтың асқар шыңы», «Әуезов туралы сөз» и др. Особое внимание обращено на любовную лирику поэта, обобщены публицистические размышления талантливого мастера слова. Приведены примеры, в которых дается точная оценка происходящим событиям и явлениям в жизни казахского народа. Кроме того, рассмотрены материалы, повествующие о великих писателях, поэтах казахского народа, таких как А.Байтұрсынов, М.Ауезов, Т.Молдағалиев и Ж.Жабаев.

Ключевые слова: Абиш Кекильбаев, писатель, публицист, «Егемен Қазақстан», «Казахская литература», СМИ, оценка происходящих событий.

G.S. Amangeldieva, M. Zukhurnaeva

Abish Kekilbayev journalistic articles published in the media

The author of the article acquaints with publicism work of the known writer and publicist Abish Kekilbayev. As a research material are chosen published materials in mass-media: «The word about the Sultan of the Year», «The peak of the poet», «The word about Auezov». Journalism reflections of the talented master of word are generalized. The author of article does examples of materials which is given an exact assessment to occurring events and the phenomena of life of the Qazaq people: A.Baitursynov, M.Auezov, T.Moldagaliev and Zh. Zhabaev.

Keywords: Abish Kekilbayev, writer, publicist, Egemen Kazakhstan, Kazakh literature, Media, assessment of current events.

References

- 1 Kekilbaev, A. (1999a). *On eki tomдық shyharmalar zhinahy [Twelve-volume collection of works]*, I. Almaty: Olke [in Kazakh].
- 2 Kekilbayev, A. (1999b). Onerli onehe [An example of creative]. *Kazak adebieti — Kazakh literature*. February, 26 [in Kazakh].
- 3 Kekilbayev, A. (1993). Zhyr sultany turaly soz [Sultan truth about poetry]. *Egemen Kazakhstan*, July, 8 [in Kazakh].
- 4 Kekilbayev, A. (1996a). Akyndyktyn askar shyny [Peak of poetry]. *Egemen Kazakhstan* [in Kazakh].
- 5 Kekilbayev, A.Ak. (1996b) Niетtin adal zhyrshysy [intention of the faithful sang]. *Egemen Kazakhstan*. September, 12 [in Kazakh].
- 6 Redaktsiia alkasy (1997). Auezov turaly soz [Editorial Board. Auezov]. *Kazak adebieti — Kazakh literature*. September, 30 [in Kazakh].
- 7 Kekilbayev, A. (1997). Ustaz ulahaty [Teacher ulağati]. *Kazak adebieti — Kazakh literature* [in Kazakh].
- 8 Kekilbayev, A. (2008). Dehdar [Elite]. *Ehemen Kazakhstan*, January, 9 [in Kazakh].